

Türkiye sosyalist hareketi tarihi üzerine notlar

Yıldırım Koç

Vatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Türkiye’de örgütlü sosyalist/komünist hareketin başlangıcına ilişkin farklı tarihler kabul edilir. İster Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’nın kuruluş yılı olan 1919, ister Türkiye Komünist Fırkası’nın kuruluş tarihi olan 10 Eylül 1920 veya ister Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası’nın kuruluş tarihi olan 7 Aralık 1920 veya Birinci Kongresi’nin yapıldığı 15 Ağustos 1922 kabul edilsin, bir asırlık bir mücadeleden söz edebiliriz. Diğer bir deyişle, kuruluşunun 100. yıldönümü nedeniyle, 2020 yılında TKP’nin ve Türkiye sosyalist/komünist hareketinin tarihi epeyce tartışılacağı benziyor.

Son haftalarda bu konuda yayımlanan iki kitap¹ ve Ali Karşılayan’ın *Teori*’nin Kasım 2019 tarihli sayısında yayımlanan “Türkiye Sosyalist Hareketi İçinde İki Çizgi Mücadelesi” yazısı, bu konuyu yeniden gündeme getirdi.

Bu konuyla bir parça ilgilenen biri olarak, *Teori*’nin 2015 Ekim sayısında “Sol’un 50 Yıllık Bilançosu” başlıklı bir yazım yayımlanmıştı. Yeni yayınlar vesilesiyle, Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihine ilişkin çalışmalar konusunda bazı gözlemlerimi aktarmak istiyorum.

İşçi sınıfının ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların durumu

Sosyalistler/komünistler devrim simyagerleri değildir. Bilimsel Sosyalizmi anarşizmden ayıran temel noktalardan biri, kapitalizmin işleyişinin kavranması ve kitlelerin *kapitalizmin sonuçlarına karşı* mücadelesinin geliştiği koşullarda, bu mücadeleyi *kapitalizme karşı* ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda bir çizgiye taşıma çabasıdır. Anarşistlerin kapitalizmin işleyişinin kavranması, devrimci durumun analiz edilmesi, vb. gibi kaygıları veya çabaları yoktur.

İş böyle olunca, Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihinin incelenmesinde ve belirli dönemlerde ortaya çıkan örgütlerin çalışmalarının değerlendirilmesinde hareket noktası, o dönemde işçi sınıfının ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların nesnel durumlarının incelenmesi olmalıdır. Emekçi sınıf ve tabakalar hayatlarından memnun mudur? Çalışma ve yaşama koşulları nasıl değişmektedir? Bu insanların mevcut düzen içinde ve önemli riskler almadan, daha iyi bir hayat sürdürebilmelerinin yolları açık mıdır? Ülkedeki ekonomik ve

1 Ali Şahin, *Solun Büyük Yol Ayrımı, Kemalizm, Atatürk, Türk Devrimi*, Kaynak Yay., Eylül 2019 ve Yalçın Büyükağaçlı, *Türkiye Sosyalist Hareketinin Tarihi, Fırtınalı Yıllar (1960-1991)*, Kaynak Yay., Ekim 2019.

siyasal sistem, emekçilerin beklentilerini karşılayabilecek olanaklara sahip midir?

Türkiye solunda genel eğilim, emekçi sınıf ve tabakalar konusunda nesnel koşulların bilimsel yöntemle incelenmesi yerine, “yoksulluk edebiyatı” yapılmasıdır. İşçilerin ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların kapitalist düzende ve hatta emperyalist sömürü altındayken yaşama ve çalışma koşullarının iyileşebileceği bir türlü kabul edilmez. Kapitalizme ve emperyalizme karşı olanların büyük bölümü, insanların yaşama ve çalışma koşullarının sürekli kötüleştiğini ve ancak bilinçsiz (ve belki cahil ve aptal) oldukları için bu duruma tepki göstermediklerini düşünür. Hareket noktası bu temel varsayım olduğunda, Bilimsel Sosyalizmi dünya görüşü olarak benimseyenlerin öncelikli görevi, bu bilinçsiz insanlara bilinç götürülmesi, onların eğitilmesi ve yönetilmesi olur.

Sosyalist/komünist hareket tarihine bu temel varsayımla yaklaşıldığında, örgütlerin yapısı, politikaları ve uygulamaları konusunda genellikle gerçekçi olmayan değerlendirmeler yapılabilir. Örneğin, 1960’lı yıllarda Türkiye’de işçilerin ve köylerdeki topraksız köylülerin ve küçük meta üreticilerinin çalışma ve yaşama koşulları ciddi biçimde iyileşti. Böyle bir dönemde, emekçi sınıf ve tabakaların kapitalizm karşıtı siyasal görüşlere kitle halinde yönelmesi mümkün değildir.

İnsanlarımız son derece gerçekçidir, ihtiyatlıdır, tedbirlidir, kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilir; her biri tam bir “homo economicus”tur. “Allah’tan başka görmediği hiçbir şeye inanmaz.” Bela kapılarını çalmadan, tepki göstermez. Eğer yaşam standardı yükseliyorsa, Türkiye’nin ABD’ye verdiği üsler nedeniyle ne kadar büyük bir tehlike üstlendiğini, o tehlike gerçekleşinceye kadar, dikkate almaz.

1960’lı yıllar dünyada Kapitalizmin Altın Çağı olarak nitelendirilen bir dönemdi. Bu süreçten Türkiye’nin emekçi sınıf ve tabakaları da yararlandı.

Yoksulluk ile yoksullaşma iki farklı olgudur. Yaygın toplumsal tepkiyi doğuran yoksulluk değil, yoksullaşmadır. Hele yoksulluk yıllardır süren ve yaygın bir olguysa, “elle gelen düğün bayram” kabul edilir. Toplumsal tepkiyi

yaratan, hayat standardının düşmesidir, yoksullaşmadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda yoksullaşma yoktu; yoksulluk vardı, ancak yoksulluktan kurtulma yolları da vardı.

Türkiye’de 1950’li ve 1960’lı yılları yaşayanlar veya gerçekçi öykü ve romanları okuyarak öğrenmiş olanlar bilir. 1950’lerin başlarında Demokrat Parti iktidara geldiğinde köylerin çok büyük çoğunluğunda elektrik, akar su ve yol yoktu. Sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim zordu. Türkiye, 1946 yılından itibaren Atlantik sistemine katıldı ve emperyalist sistemin kontrolüne girdi; ancak halkımız bu dönemde antibiyotik sayesinde birçok hastalığı yendi; DDT ile haşarattan kurtuldu; çarıktan lastik ayakkabı ve çizmeye ve ardından kunduraya geçti; mangaldan gazocağına sıçradı; margarine alıştı; çocuklarını okula göndererek devlet memuru olmasını sağladı; traktör satın alarak hazine arazilerini sürdü; ürettiği ürünü kente götürüp, destekleme fiyatlarından da yararlanarak para kazandı; kente göçüp yeni açılan fabrikalarda iş bulabildi. 1961 yılından itibaren de “Alamanya”ya gitti, kazandığı paraların büyük bölümünü memleketine göndererek, tarla ve ev alabildi. Hiçbir sosyalist/komünist örgüt, bu dönemde anti-emperyalist ve anti-kapitalist mücadelede köylülüğün kitlesel desteğini alamazdı.

1960’lı yıllardaki bazı toprak işgallerine bakarak, köylülüğün durumunun kötüleştiğini zannetmek kadar büyük hata olamaz. Yoksulluk vardı. Yoksulluktan kurtulmak için farklı yollar da söz konusuydu. Bu yollardan biri de tütün mitingleri veya toprak işgalleriydi. Ancak bu yola köylülüğün çok küçük bir bölümü başvurdu. Yaygın bir yoksullaşma söz konusu değildi. Mevcut düzen içinde sorunları çözme yolları bulunduğundan, köylü eylemleri saman alevi gibi kaldı.

İşçi sınıfı için de benzer bir durum söz konusuydu. İşçiler sömürülüyordu; ancak işçilerin yaşama ve çalışma koşulları İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla iyileşti. Ücretler arttı. Kapitalizmin Altın Çağı’nın sağladığı ekonomik olanaklarla işçilerin yaşama ve çalışma koşulları geçmişe göre daha iyi oldu. Yüzlerce yıldır süregelen yoksulluk vardı; ancak yoksullaşma olmadı. Her geçen gün bir öncekine göre daha iyiydi. Bir dönem, tek odalı

evinde, yer sofrasında ortaya gelen tencereye kaşık sallayan ve gece yüklükten çıkardığı yatağı serip yatan işçinin yerini, oturma takımı, masası, televizyonu, çamaşır makinesi ve hatta günümüzde (borç harç da olsa) arabası olan işçi aldı. Yoksulluktan kurtulup daha iyi bir yaşam sürebilmek için eylemler yapıldı. Dönem dönem yaşanan yoksullaşmalar da, kapitalizmin sonuçlarına karşı tepkilere yol açtı. Sosyalistler bu dönemde işçi sınıfına yöneldi. Ancak mevcut ekonomik/siyasal sistem, yoksullaşmayı tersine çevirdiğinde, işçi kitleleri sosyalistlerden uzaklaştı.

Böyle dönemlerde sosyalist/komünist hareketlerin kitlesel bir güç haline gelip iktidar alternatifini olabileceği nesnel olarak mümkün değildir. Bu nedenle, bu yılların sosyalist/komünist hareketlerini, niçin kitlesel bir güce sahip olmadıkları için eleştirmek, büyük haksızlık olmanın ötesinde, bilimsellikten kopuştur.

Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihinde gördüğüm temel eksiklik, sosyalistlerin güvenini ve desteğini kazanmayı amaçladığı emekçi sınıf ve tabakaların belirli dönemlerdeki nesnel durumunu ve davranışlarını incelememeleridir. “Somut şartların somut tahlili” sözcükleri çok sık kullanıldı; ancak insanlar genellikle görmek istediklerini gördüklerini sandılar.

İşçi sınıfının belirli kesimleri belirli dönemlerde hareketlenebilir. İşçi sınıfı dışındaki emekçi sınıf ve tabakalar dönem dönem mücadeleye girebilir. Bu hareketler daha genel bir mücadelenin habercisi midir, yoksa milyonlarca emekçiden kopuk tepkiler midir? Bu sorunun yanıtı ancak ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısına ilişkin gerçekçi değerlendirmeler temelinde verilebilir. Örneğin, 1968-1970 döneminde Türkiye’de yaşanan fabrika işgalleri bir devrimci durumun ifadesi miydi, işçi sınıfının küçük bir bölümünün daha iyi yaşam için verdiği mücadele miydi? 1970 yılındaki 15-16 Haziran eylemleri büyük bir devrimci dalga mıydı, pek de bilinçli olmayan bir tepki miydi? 1989 Bahar Eylemleri anti-kapitalist veya anti-emperyalist bir içerikte miydi? Bu dönemdeki sosyalist örgütler, bu eylemler temelinde bir devrimci süreç başlatabilir miydi?

Bu nedenle, Türkiye’de sosyalist/komünist hareketlerin değerlendirmesi, bu örgütlerin içinde yaşadıkları dönemde, güvenini ve desteğini kazanmaya çalıştıkları emekçi sınıf ve tabakaları doğru kavrayıp kavramadıkları ve bu kavrayışa uygun politikalar benimseyip benimsemedikleri temelinde yapılmalıdır.

Türkiye’nin uluslararası ilişkileri

Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihine ilişkin olarak Mete Tunçay ve Erden Akbulut gibi değerli araştırmacıların çalışmalarında, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerinin bu süreç üzerindeki etkileri dikkatle ele alınmaktadır. Ancak bazı başka çalışmalarda bu ilişki eksiktir.

Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri ve 1919-1943 döneminde Komintern’in politikaları bilinmeden, Türkiye Komünist Partisi’nin politikaları anlaşılabilir. Sovyetler Birliği’nin 1943-1946 yıllarında Türkiye’ye yönelik politikası bilinmeden, 1944 TKP Davası, 1945 İleri Gençler Birliği Davası ve 1947 TKP Davası anlaşılabilir. Türkiye’nin ABD ile ilişkileri ve NATO’ya giriş çabaları bilinmeden, 1951 TKP Davası kavranamaz.

Yargılamak ve suçlamak yerine anlamak

Türkiye’de bir asırlık sosyalizm mücadelesinde çok büyük fedakârlıklar yaşandı. Bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için mücadele eden yüzlerce insan hayatını kaybetti. Yüzbinlerce insan işkenceden geçirildi, tutuklandı ve yıllarca hapiste yattı, işsiz kaldı, toplumda dışlandı, büyük sıkıntıları göğüsledi.

Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihi yazılırken, Bilimsel Sosyalizme ihanet edenler dışında, bu mücadelelere katılanlara saygı gösterilmesi gerekir. Özellikle sosyalizmin kitlesel boyutlar kazanmadığı koşullarda bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya amacıyla mücadele etme cesaretini gösteren az sayıdaki insana saygısızlık etmek büyük haksızlıktır. Bu insanlar yanlış yapmış olabilir; bu yanlışlar adabınca eleştirilir, ancak bugünden geriye dönüp bu insanları yargılamak ve suçlamak yanlıştır.

Sosyalizm mücadelesinde büyük riskleri göze alarak çok olumsuz koşullarda karda iz açan insanların mücadelesine (bu mücadele yöntemlerini doğru bulmasanız bile) saygı göstermek gerekir. Yalnız kendi çizgisini doğru görüp, diğer tüm örgüt ve kişileri “mahkûm eden” anlayışlara dayalı bir sosyalist/komünist hareket tarihi nesnel olamaz.

Bu tür tarihlerin saygınlık kazanabilmesi için, yargılamak ve suçlamak yerine, anlamaya çalışmak çabasında olması gerekir.

Özellikle hayatında hiç sınavdan geçmemiş bazı kişilerin, yüzyıllık sosyalizm tarihini incelerken kendisi dışındaki herkesi küçük görmesi, hatta yargılaması ve suçlaması anlamlı değildir. Özellikle 1961 öncesinde sosyalizm mücadelesinde yer alıp, 1960'lı yıllarda sosyalizmin kitle tabanı kazanmasında büyük katkıları olan kişilere saygısızlık son derece yanlıştır. Adabınca eleştiri tabii ki yapılmalı, yanlışlardan ve eksikliklerden tabii ki ders çıkarılmalıdır; ancak bu eleştiri, özellikle hayatında hiç sınav yaşamamış olanlarca, yargılama ve suçlama biçiminde sürdürülmemelidir. Bu gözle bakıldığında, Mustafa Suphi de Şefik Hüsnü de Zeki Baştımar da İsmail Bilen de Reşat Fuat Baraner, Dr.Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Doğu Perinçek, Hasan Yalçın, Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mıtap, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir, İbrahim Kaypakkaya ve adlarını sayamayacağımız binlerce devrimci de bu saygıyı hak etmektedir. Bu insanlar, bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için kendi anlayışları doğrultusunda mücadele ettiler. Bazılarının yanlışları, bu mücadeleye zarar da verdi. Ancak bu insanlar düzenin adamı olsalardı çok rahat bir yaşam sürebilecekken, inandıkları ve inandığımız dava uğrunda hayatlarını feda ettiler; tüm zorluklara ve baskılara rağmen emperyalistlerin ve kapitalistlerin cephesine katılmadılar. Hata yaptılarsa, bu hatalar adabınca eleştirilir; ancak kişiliklerine saygı gösterilmesi gerekir. Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihine ilişkin çalışmalarda bu saygının gerektiği gibi gösterildiği kanısında değilim. Özellikle de bu

insanların geçmiş olduğu sınavlarla karşılaşmamış olanların acımasız yargılama ve suçlama çabalarına büyük tepki duyuyorum.

Bilimsel çalışmalar ve politik çalışmalar

Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihine ilişkin çalışmaları birkaç grupta ele almak mümkün.

Birinci grupta, ne olup ne bittiğini, gerçekten tarafsız olarak tespit etmeye ve sunmaya çalışan yapıtlar var. Mete Tunçay'ın ve Erden Akbulut'un çalışmaları bu nitelikte. Erden Akbulut'un çalışmalarını daha da önemsiyorum. Mete Tunçay, önemli ve çok başarılı bir bilim insanı; ancak sosyalist/komünist harekette etkili bir kişi değildi. Erden Akbulut ise, genç yaşlarından itibaren sosyalist hareket içinde yer aldı. 1977 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne katıldı. 1992 yılına kadar aktif siyasetin içindeydi. 1992 yılından beri de, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) çok değerli çalışmalar yapıyor ve yayımlıyor. Erden Akbulut, birçoğumuzun ancak ismini bildiği kişilerle mücadele ortaklığı yaptı. TÜSTAV arşivini en iyi bilen, bu arşivdeki malzemeleri araştırmacılara sunan çalışmaları yöneten kişi. Erden Akbulut'un ve TÜSTAV'ın diğer çalışanlarının yayınları incelenmeden ve TÜSTAV arşivinden yararlanmadan Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihi yazılamaz. TÜSTAV, her siyasi görüşten süreli yayınları da internet sitesinde kullanıma açarak, o yayınlara erişme olanağı da sağladı.

Ali Şahin'in *Solun Büyük Yol Ayrımı* kitabını da bu grupta değerlendirmek mümkün.

İkinci gruptakiler siyasi amacı önde olan çalışmalar. Amaç, siyasi mücadelede yıllarını geçirmiş yazarın bugünkü siyasal çizgisinin doğruluğunu kanıtlamak, diğer tüm siyasi çizgileri mahkûm etmek. Bu tür çalışmalar önemli bilgiler de içerirse, bu siyasi amaç, yazılanlara kuşkuyla yaklaşılmasına neden oluyor. Hele bilgi kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda yapılan maddi hatalar, yazılanlara duyulan güveni daha da sarsıyor.

Üçüncü grupta ise daha amatör çalışmalar var.

Kaynaklar

1990'lı yıllardan önce Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihiyle ilgilenenlerin kullanabileceği kaynaklar sınırlıydı. Mete Tunçay'ın ilk baskısı 1967 yılında yapılan *Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925* kitabı önemli bir kaynaktı. Dimitr Şişmanof'un 1965 yılında Sofya'da yayımlanmış olan *Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi* kitabı ancak birkaç kişinin elinde vardı. Bu kitabın 1970'li yıllarda Türkiye'de yayımlanan biçiminde de yayımcının bazı değişiklikleri söz konusuydu. Bunların dışında Fethi Tevetoğlu, İlhan Darendelioglu, Aclan Sayılğan, Kazım Alöç, Nejdet Sançar, George Harris gibi anti-komünist kişilerin kitaplarına erişilebiliyordu. Sosyalist/komünist harekette yer alanların az sayıdaki anıları da 1970'li yıllarda yayımlanmaya başlandı.

TÜSTAV sayesinde Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihine ilişkin birinci el kaynaklara güvenilir bir biçimde kavuştuk. TÜSTAV ve Sosyal Tarih yayınlarının bir bölümünü, bu alanda yayımlanmış birinci el kaynakların çeşitliliğini kısmen göstermek amacıyla, aşağıda veriyorum. Bu yayınlar incelenmeden, TÜSTAV'ın internet sitesindeki ve arşivindeki diğer kaynaklardan yararlanılmadan, Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihi yazılamaz:

TÜSTAV, *Bizim Radyoda Nâzım Hikmet*; TÜSTAV, *Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları*; TÜSTAV, *Ölümlünün 20. Yılında Behice Boran, 20. Yılında TBKP ve Dönüşler*; TÜSTAV, *TKP MK Dış Bürosu 1962 Konferansı*; TÜSTAV, *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Kısa Biyografisi*; TÜSTAV, *Zeki Baştınar, Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar*; TÜSTAV, *Kırklı Yıllar-5, İşçi Ediyorum, Kazım Alöç; Savcı Konuştu, Söz Sanığıdır, Mihri Belli; Akal, Emel, Kızıl Feministler, Bir Sözlü Tarih Çalışması; Akal, Emel, Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm; Akbulut, Erden, 1929 TKP Davası; Akbulut, Erden, 1963-1965 Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP; Akbulut, Erden, Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet; Akbulut, Erden, TİP- TKP Birlik Süreci ve Tüstav, Nihat Sargın; Akbulut, Erden, TKP 1965 Tartışmaları, Muhalefet Mektupları; Akbulut, Erden, TKP Kadın Bürosu, 1984-1986, Zülal*

*Kılıç; Akbulut, Erden, TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları; Akbulut, Erden- Tunçay, Mete, Beynelmilel İşçiler İttihadı, Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri; Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926, 1. Cilt, 1919-1923; Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926, 2. Cilt, 1924-Mart 1925; Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926, 3. Cilt, Mart 1925-Mayıs 1926; Akbulut, Erden-Tunçay, Mete, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920-1923; Akseymen, Nihat, Irmak Gibi, Mektuplar 1974-1976; Arslan, Modern Türkiye (1923); Atasoy, Emel Seyhan, 1928 TKP Davası; Atasoy-Bayülgen, *Baku, 10-16 Eylül 1920, Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi), Tutanaklar, Belgeler*; Atasoy-Bayülgen, *Türkiye Komünist Gençler Birliği Yayınları, 1920-1925; Aziz, Rüstem, Mustafa Suphi'ler, Şahsi Dosyası, Değerlendirmeler, Anmalar*; Bilen, Mara Kolarova, *Kanatlı Gençlik*; Boran, Behice, *Yazılar-Konuşmalar-Söyleşiler-Savunmalar*; Çakırhan, Nail, *Tan Gazetesi Yazıları, 1942, Harbin Eşiğinde Türkiye; Çakırhan, Nail, Üç Hapishaneden Mektuplar Canım Halet'çiğim; Çakırhan, Nail, Anılar*; Demirel, Yücel, *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1*; Demirel, Yücel, *TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-2*; Sinanoğlu, Derviş, *1926-1927 TKP MK Tutanakları Büyük Kırılma; Sinanoğlu, Derviş, Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı*; Erdem, Hamit, *THİF Yayın Organı Yeni Hayat*; Erkman, Faris; Suat Derviş, *Kırklı Yıllar-1, En Büyük Tehlike, Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?*; İleri, Rasih Nuri, *1944 TKP Davası*; İleri, Rasih Nuri, *1945 İGB Davası*; İleri, Rasih Nuri, *1947 TKP Davası*; İleri, Rasih Nuri, *Kurtuluş, 1 Mayıs 1919-Şubat 1920, Kurtuluş, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde, 1976; İşlet-Kesim, Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilatı; İşlet-Kesim, Türkiye Komünist Gençler Birliği, 1920-1935; Marx, Magdeleine, 1921 (İstanbul) 1922 (Ankara) Makaleler, Anılar; Salman, Turhan, TİP Parlamento'da, 5 cilt;**

Sargın, Nihat, *Davalar, Savunmalar, Cezaevi Anıları*; Sargın, Nihat, *Dönüşten Özgürlüğe 900 Gün, Türkiye Birleşik Komünist Partisi TBKP Davası*; Şen, Bilal, *Anılar*; Tosun, Ersin, *Reşat Fuat Baraner, Yaşamı, Çalışmaları, Anıları*; Tosun, Ersin, *Suat Şükrü Kundakçı, Bir Ömür Bir Sohbet*; Tuğsavul, Burhan, *Mustafa Suphi ve Yoldaşları, 28-29 Ocak 1921'i Unutma, 1923*; Varuy, Nebil, *Türkiye İşçi Partisi, Olaylar, Belgeler, Yorumlar, 1961-1971*.

Bunlar TÜSTAV'ın yayınlarından bazıları. TÜSTAV'ın dışında da bu alanda çıkarılmış güvenilir yayınlar var.

Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihine ilişkin bir yayını incelediğimde, önce bu kaynakların ne kadarından yararlanmış olduğuna bakıyorum ve kitabı veya yazıyı ona göre değerlendiriyorum.

Ali Karşılaman'ın yazısı

Beni böyle bir yazı yazmaya iten birinci neden, Ali Karşılaman'ın yazısındaki bazı maddi hatalar oldu. Zaten yıllardır bu alanı öğrenmeye çalışıyordum. Ali Şahin ve Yalçın Büyükdalı'nın kitaplarını da almıştım. TKP'nin kuruluşu 1920 kabul edilirse, 100. yıl vesilesiyle de bu alandaki çalışmaların artacağını düşünüyorum. Geçmişe dönük haksız eleştirileri belki önler umuduyla bazı gözlemlerimi aktarmayı gerekli gördüm.

Ali Karşılaman'ın *Teori*'nin 2019 Kasım sayısında yayımlanan “Türkiye Sosyalist Hareketi İçinde İki Çizgi Mücadelesi” yazısını okuyunca, bazı konularda ciddi maddi hatalar olduğunu düşündüm.

Ali Karşılaman, Türkiye sosyalist/komünist hareket tarihini MDD-Sosyalist Devrim saflaşması üzerine inşa etmiş. Bu doğru değil.

Türkiye Komünist Partisi 1920 yılından itibaren Millî Demokratik Devrim savundu. TKP, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin çizgisini izledi. SBKP'nin Türkiye'den beklentisi ise “sosyalist bir Türkiye” değil, “Sovyetler Birliği ile dost olacak ve topraklarını Sovyetler Birliği'ne karşı kullandırtmayacak bir Türkiye” idi. Bu nedenle TKP'nin program ve ittifakları hep, nihai olarak sosyalizmi

amaçlayan Millî Demokratik Devrim anlayışıyla düzenlendi. Bu anlayış, 1944 yılında İleri Demokrat Cephe, 1975 yılında İleri Demokrasi, 1977 yılında Ulusal Demokratik Cephe (UDC) gibi kavramlarla ifade edildi.

Türkiye İşçi Partisi ise 1966 Malatya Kongresi'nden itibaren Sosyalist Devrimi savunmaya başladı. Ancak Sosyalist Devrimi savunurken de etkili bir anti-emperyalist mücadele sürdürdü. İttifak politikasını da buna göre biçimlendirdi. TİP'in ilk ambleminin çark-başak olduğu unutulmamalıdır. Hatta TİP'in kırsal bölgelerde aldığı oy dikkate alınarak, 1960'lı yılların ikinci yarısında köylülüğe verilen önem daha da arttı. Bu nedenle, TİP'in işçi sınıfı dışındaki kesimleri dikkate almadığı iddiası geçerli değildir.

Diğer taraftan, 13 Şubat 1961 tarihinde kurulan TİP ile 1962 Şubat'ında M. Ali Aybar'ın genel başkanlığa gelmesi sonrasındaki TİP birbirinden çok farklıdır. Nihat Sargın'ın 9 Aralık 2007 günkü açıklamasına göre, M. Ali Aybar, 1951 TKP tevkiyatında Merkez Komitesi Sekreteri Zeki Başımur yerine hazırlanmış gizli yedek genel sekretermiş. M. Ali Aybar'la birlikte Behice Boran, Nihat Sargın ve Sadun Aren gibi gizli TKP üyelerinin de TİP'e girmesiyle farklı bir durum ortaya çıktı. Ancak 1965 milletvekili genel seçimlerinden sonra TİP ile TKP arasında ciddi bir farklılaşma ve 1975 yılından itibaren mücadele geliştirdi.

Bu nedenle, Ali Karşılaman'ın aşağıdaki değerlendirmesine katılmıyorum:

“Millî Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışması şöyle özetlenebilir: Türkiye, Amerikan emperyalizminin baskı ve tahakkümü altında, o günlerin ifadesiyle ‘yarı sömürge, yarı feodal’ bir ülkeydi. Sosyalizm hedefine ulaşmak için, millî yani bağımsızlık mücadelesi, demokratik yani toprak devrimiyle köylünün özgür yurttaş haline getirildiği, Orta Çağ karanlığının kökünün kurutulduğu demokrasi mücadelesi vermek zorundaydı. Devrimin ilk aşaması Millî Demokratik Devrimdi. Sosyalist Devrim tezini savunanlar ise bu aşamayı atlayarak doğrudan işçi sınıfı önderliğinde sosyalizme ulaşmayı savunuyordu. Millî Demokratik Devrimin başarısı için millî ve demokratik örgütlerin güç birliği temel şarttı. Sosyalist

Devrimi savunan TİP yönetimi ise ittifakları reddediyordu.” (s.62)

Ali Karşılaman, TİP yöneticilerinin Sovyetler Birliği ile ilişkileri konusunda hiçbir belgeye dayanmayan şu iddialarda bulunuyor:

TİP, “Türkiye halkının önüne Sosyalist Devrimi koymak, tarihsel aşamaları bir çırpıda geçmek için gerçek dışı bir programı dayattığı için kaçınılmaz olarak Sovyetler Birliği’ne bağlanmayı temsil etmiştir.” (s.62)

“TİP yönetiminde yer alan Behice Boran ve Sadun Aren, Moskova’ya bağlıydı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nden gelen mesaj, devrimi desteklemeyin, MDD’cileri Parti’den atın şeklindeydi.” (s.63)

TİP’i bu şekilde suçlamak son derece yanlıştır. 1960’lı yılların başında TKP yurtdışında önce “Dış Büro” olarak örgütlendi ve ardından Merkez Komitesi’nin oluştuğu açıklandı. TKP, Sovyetler Birliği’ne bağlıydı. Ancak TİP’i bu şekilde suçlamak, haksızlıktır. Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin 1966 yılı sonlarında Türkiye’ye geldiğinde M. Ali Aybar ile bir görüşme yaptı ve ona, TİP ile SBKP’nin kardeş partiler olarak ilan edilmesini önerdi. M. Ali Aybar bu öneriyi reddetti.

Behice Boran’ı tanımış ve Sadun Aren’i yakından tanıyan biri olarak, dayanaksız bu tür iddiaların çok yanlış olduğunu, karşılıklı başka suçlamalara yol açabileceğini düşünüyorum.

Ali Karşılaman şunları söylüyor: “Gençlik, 27 Mayıs 1960’ta devrim yapmıştı. 1968’de devrim yapan bir gençlik vardı ve halk içinde itibarı çok yüksekti, köylüler, işçiler gençliğe güveniyordu.” (s.63)

27 Mayıs’ta devrimi gençlik değil, ordu yaptı. 1968’de gençliğin CHP’li kitle içinde itibarı vardı; ancak muhafazakâr kitle gençliğe tepki duyuyordu. 1969 milletvekili genel seçimlerinde Adalet Partisi’nin oyu yüzde 46,5 idi. Diğer muhafazakâr partilerin oyları da şöyleydi: Cumhuriyetçi Güven Partisi, yüzde 6,6; Millet Partisi, yüzde 3,2; Milliyetçi Hareket Partisi, yüzde 3,0. Buna karşılık, CHP’nin oyu yüzde 27,4 ve TİP’in oyu yüzde 2,7 düzeyin-

deydi. Bu tablo ortadayken, köylülerin ve işçilerin gençliğe güvendiği iddiası gerçekçi değildir. Halkımız son derece akıllıdır; tecrübelidir; halkımızın 1968 yılında gençliğe güvendiğini sanmak ancak gençlikte mümkündür.

Ali Karşılaman şunları yazıyor: “1960 yılında toplanan Dünya Komünist Partileri Konferansında, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin hazırladığı ortak bildiriye, 81 parti arasından sadece Çin ve Arnavutluk partileri karşı çıktı.” (s.63)

Bu iddia doğru değil. 1960 yılı Kasım ayında Ekim Devrimi’nin 43. yıldönümü kutlama törenlerine katılan 81 komünist partisi ve işçi partisi temsilcileri, uzun ve sert tartışmalardan sonra, uzun bir bildiri kabul etti. Bu bildiriye Çin Komünist Partisi ve Arnavutluk Emek Partisi de imza attı.²

Ali Karşılaman şunları yazıyor:

“Mahir Çayan, ‘emperyalizmin üçüncü bunalım döneminde’ kitleler içinde güç toplamak olarak özetlenebilecek Lenin’in devrim teorisinin artık geçersiz olduğunu ilan etti. (...) Devrimci parti teorisi, sınıfın öncülerinin örgütlenmesi eskimiş ilan edildi. Parti yerine Foko denilen silahlı eylem örgütleri oluşturuldu. Mahir Çayan THKP/C adıyla, Deniz Gezmiş THKO adıyla böyle örgütler kurdu.” (s.68)

Mahir Çayan ve önderliğini yaptığı Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi, Lenin’in devrim teorisinin artık geçersiz olduğunu ilan etmedi. Sınıfın öncülerinin örgütlenmesini de reddetmedi. Parti yerine foko denilen silahlı eylem örgütlerini de oluşturmadı. Foko teorisi, Regis Debray’ın 1967 sonrasında Türkiye’de yayımlanan *Devrimde Devrim* kitabıyla Küba Devrimi vesilesiyle Türkiye’deki tartışmalara sokuldu. Foko anlayışı, Küba Devrimi’nin kuramsallaştırılma çabasıydı. Mahir Çayan ve arkadaşları hiçbir zaman foko anlayışını savunmadı. Onların savunduğu, kitlelerin devrime hazır olduğu ve ancak devletin gücünden korktuğu için sessiz kaldığı, bu sessizliği aşmak (suni dengeyi parçalamak) için öncünün silahlı propagandasının gerekli olduğu idi. Sovyetler Birliği’nin kapitalizmin üçüncü

2 Bildirinin tam metni için bkz. *Komünist ve İşçi Partilerinin 4 Toplantısı, 1957 Moskova, 1960 Moskova, 1969 Moskova, 1976 Berlin*. Ürün Yay., İst. 1976.

bunalım dönemi teorisinden (Bkz. Varga ve Arzumanyan'ın bu dönemde yayımlanmış olan kitapları) esinlenen yanlış bir anlayıştı.

Ali Karşılaman şunları yazıyor:

“1970 yılı son aylarında silahlı mücadele pratikleri başladı. Banka soymak, fidye için zenginlerin çocuklarını kaçırmak, İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırmak ve öldürmek, (...) Bütün bu eylemler, 12 Mart darbesini hazırlayan Amerikan Gladysunun elinde halkı ikna etmek için kullanacağı malzeme oldu. 12 Mart Muhtırası da böyle yazıldı. Bu maceracı örgütlenmeler en başından beri Yön-Devrim çizgisindeki 9 Mart darbesiyle ilişkiliydi ve onların denetimindeydi.” (s.69)

12 Mart muhtırasının asıl amacı, 9 Martçıları tasfiye etmektir. THKO ve THKP/C çok zayıf örgütlerdi. Zaten hemen yenildiler. Ayrıca Efraim Elrom, THKP/C tarafından 12 Mart sonrasında kaçırıldı ve öldürüldü. THKO ve THKP/C'nin 9 Martçıların denetiminde olduğu iddiası ise tümüyle gerçekdışıdır.

Ali Karşılaman şöyle yazıyor: “15 örgüt ‘12 Mart Muhtırasını destekliyoruz’ bildirisini yayımladı. (...) Bu bildiriye imzalamayan tek kişi Doğu Perinçek, tek örgüt Aydınlıkçılar yani TİİKP oldu.” (s.70)

Bu iddia doğru değil. Türkiye İşçi Partisi (TİP) de daha ilk günden başlayarak 12 Mart muhtırasına karşı çıktı ve öyle bir metne imza

atmadı. TİP Genel Başkanı Behice Boran, 12 Mart 1971 günü yaptığı açıklamada şunları söyledi: “Bizce Türkiye'nin bu çıkmazdan kurtuluş yolu Anayasal demokratik düzenin gerçekleştirilip halktan yana geliştirilmesidir.” TİP Merkez Yürütme Kurulu 13 Mart 1971 günü yayımladığı bildiri de şunları söyledi: “Anayasamızın en ısrarlı savunucusu her zaman TİP olmuştur. Anayasa dışı tutum ve tavırlara her zaman TİP karşı çıkmıştır.” TİP Merkez Yürütme Kurulu 15 Mart günlü açıklamasında da şunları söyledi: “Örgütlü ve silahlı gerici çevrelerin kıyamlarını görmezden gelen, işçi ve emekçi sınıfların mücadelesini, ilerici gençliğin ve yurtsever aydınların demokratik kavgalarını ‘aşırı uçlar’ edebiyatıyla önlemeye çalışan bütün tedbirlerin açık niteliği sermaye sınıflarının sömürsünün sözcülüğünü ve bekçiliğini yapmaktır.” TİP Genel Başkanı Behice Boran 20 Mart 1971 günü yaptığı açıklamada da şunları söyledi: “Yeni hükümetin kuruluş şekli, Demirel hükümetinin düşürülüş şeklinin sürdürülmesi, onun sonucudur. Hükümetin düşürülmesi parlamenter kurallar içinde olmadığı için yenisinin kuruluşunun da öyle olmayacağı da belli idi.”³

Sayın Ali Karşılaman'ın yazısında tartışılacak başka bölümler de var. A. Karşılaman'ın bu kısa yazısı tabii ki bir Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihi değildir. Ancak bu kısa yazıyı yazarken daha nesnel olunması ve bu alanda yayımlanmış belgelerin gözden geçirilmesi daha doğru olurdu.

3 *Emek*, Aylık Sosyalist Dergi, No.11, Nisan 1971, s.11-14.